

Kritik mot Polismyndigheten i Stockholms län, som anmodat en person som kunde komma att bli misstänkt för brott att besvara frågor skriftligen

Beslutet i korthet: I en förundersökning om s.k. smitning hade vittnen pekat ut ett visst fordon som inblandat i trafikolyckan. Polismyndigheten kritiseras för att, i stället för att hålla förhör med den registrerade ägaren, ha anmodat denne att utifrån ett antal frågor lämna en skriftlig redogörelse för händelsen.

Det är i och för sig möjligt att i vissa fall ersätta muntliga förhör med inhämtande av skriftliga svar – t.ex. för att effektivisera utredningsförfarandet. De rättigheter en misstänkt har vid förhör måste dock beaktas. Det har inte kunnat ske i detta fall, där den som anmodades svara inte var misstänkt men kunde bli det, beroende på hur han besvarade frågorna.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Polismyndigheten i Stockholms län för handläggningen av en förundersökning avseende obehörigt avvikande från trafikolycksplats, s.k. smitning.

I anmälan uppgav AA bl.a. följande.

Han fick ett brev från polisen i vilket påstods att hans bil varit inblandad i en trafikolycka i Solna den 16 januari 2011. Polisen begärde att han skulle besvara frågor om händelsen. Enligt hans uppfattning innebar detta att han var misstänkt för ett brott och avkrävdes en berättelse om detta. Rättegångsbalkens bestämmelser om förhör med misstänkt borde ha tillämpats, varvid han skulle ha underrättats om att det rörde sig om ett förhör och om att han var misstänkt för brottet. Polisen hade inte, innan han fick brevet, vidtagit några utredningsåtgärder som kunde bekräfta eller tala emot att han begått brottet. Han kontaktade polisen och uppgav att varken han eller hans bil varit på platsen vid den aktuella tidpunkten. Därefter lades förundersökningen ned.

AA bifogade det brev som han fått från polisen. Det hade följande lydelse.

Vi har fått in en anmälan att din bil med reg.nummer XXXNNN varit inblandad i en trafikincident den 2011-01-16 kl 14.50 på Centrumslingan mellan Statoil och Solna Centrum i Solna.

För att hjälpa oss att utreda händelsen vill vi att du skriver ner vad som hände så noggrant som möjligt. De uppgifter som är viktiga för oss och som vi önskar att du svarar på spaltas upp nedan. Om det var en annan person, be denne att svara på frågorna.

Frågorna nedan är standardfrågor som bör besvaras i din berättelse.

1. Var det du som körde bilen? Svara då på frågorna 2–6.
2. Vad var det som hände? Varför skedde olyckan? Hur gick det till?
3. Vad gjorde du efter olyckan? Har du anmält saken till polis eller underrättat den andre parten? När? Var? Försäkringsbolag?
4. Om du inte vidtagit några åtgärder efter olyckan, varför inte?
5. Vilka skador fick ditt fordon respektive det påkörda?
6. Beskriv ditt utseende, längd, hårfärg, glasögon m.m.

Om det var någon annan som körde:

7. Vem körde bilen, namn och personnummer? Vem hade lånat bilen?
8. Har denne person berättat om händelsen? Vad har personen berättat?
9. Beskriv utseendet på denna person.

Skriv under din berättelse och skicka tillbaka brevet i bifogat svarskuvert. OBS! Vi behöver ditt namn, personnummer samt telefonnummer där du kan nås.

Vi vill gärna att du svarar inom 8 dagar.

Tackar på förhand

Brevet var inte undertecknat. Ingen ansvarig befattningshavare fanns angiven.

Utredning

Handlingar från Polismyndigheten i Stockholms län hämtades in och granskades. Myndigheten anmodades därefter att yttra sig. Av yttrandet, avgivet av tf. biträdande länspolismästaren BB, framgick bl.a. följande.

Den 16 januari 2011 gjordes, vid besök på polisstationen i Solna i Stockholm, en anmälan om att någon kört på anmälarens, CC, bil när denna stått parkerad i Solna centrum tidigare samma dag.

En polisanmälan, en s.k. trafikmålsanteckning, upprättades (T 1641-2011). Trafikmålsanteckning nr 1 rör CC och innehåller en närmare redogörelse för händelseförloppet och de uppgifter som lämnats av vittnen till händelsen. Trafikmålsanteckning nr 2 rör AA, och i denna har endast antecknats uppgift om att AA är fordonsägare till personbil med visst angivet registreringsnummer.

Trafikmålsanteckningarna har översänts till förundersökningsledare vid trafiksektionen, som har att ta beslut om förundersökning ska inledas eller inte med anledning av polisanmälan. Vid kontroll framkom att av vittne lämnade uppgifter om registreringsnummer på vad som kom att visa sig vara en AA tillhörig personbil överensstämde med vittnes uppgifter om bilens färg och storlek.

Förundersökningsledare bedömde att det fanns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal förövats och beslutade om att inleda förundersökning avseende brott mot 5 § trafikbrottslagen (1951:649), TBL.

Förundersökningsledare beslutade sedan om att skicka ett brev till AA för att få uppgift om förare av fordonet vid uppgivet skadetillfälle men även svar på de övriga frågor som ställdes i brevet. Kopia av det brev som ställdes till AA i januari 2011 har inte bevarats i ärendet.

AA kontaktade den 19 januari 2011 trafiksektionen och pratade per telefon med förundersökningsledaren. Förundersökningsledaren har upprättat en promemoria med anledning av samtalet, som bifogats anmälan till JO. Med anledning av de uppgifter som framkom vid telefonsamtalet med AA beslutade förundersökningsledaren att lägga ner förundersökningen med motiveringen ”brott kan ej styrkas”.

Vid Västerorts polismästardistrikts trafiksektion används en mall motsvarande den skrivelse som bifogats anmälan till JO. Mallen används i de ärenden i vilka förundersökningsledare beslutat om att inleda förundersökning vid exempelvis parkeringsskador. Syftet med brevet är att komma i kontakt med ägaren av visst fordon och därigenom få vissa uppgifter. Trafiksektionen uppger att mallen använts i cirka fem år och skickas ut i mellan 1 000–1 500 ärenden per år.

Polismästardistriktet bedömer att det arbetssätt som tillämpas på trafiksektionen, att skriftliga berättelser infordras i vissa typer av ärenden, är ett lämpligt arbetssätt för att polismästardistriktet ska kunna bedriva en effektiv brottsutredande verksamhet. Överväganden har i den delen gjorts med hänsyn till enskilds personliga integritet. Bedömning har därvid gjorts att användande av ett annat förfarande, t.ex. förhör på polisstation och kontakt med den enskilde per telefon för att kalla den enskilde till ett sådant förhör, skulle avsevärt försvåra polisdistriktets utredningsarbete och påverka effektiviteten i brottsutredningsverksamheten inom området [---].

Polismyndigheten redovisade följande bedömning och avslutande synpunkter.

Polismyndigheten beklagar att AA kommit att uppfatta den skrivelse som tillställts honom som om att han var misstänkt för brott.

Med utgångspunkt i vad polismästardistriktet redovisat i ärendet har AA inte varit misstänkt i ärendet. AA har erhållit en standardiserad skrivelse som skickas till fordonsägare i denna typ av ärende. Att fråga är om standardfrågor och att polisen ber om hjälp med vissa uppgifter framgår av skrivelsen. Polismyndigheten delar, med hänvisning till vad som redovisats ovan, polismästardistriktets bedömning att det är förenligt med gällande rätt och avgöranden från JO att på sätt som skett i aktuellt fall skicka ut en skrivelse till fordonsägare eller förare att inkomma med en skriftlig berättelse.

Myndigheten har heller inte någon invändning mot arbetssättet att använda skriftliga berättelser i vissa typer av ärenden. Myndigheten ställer sig dock positiv till att utformningen av skrivelsen ses över.

I aktuellt ärende har, i stället för att förhör hålls, en skriftlig berättelse efterfrågats från AA. AA var inte misstänkt för brott. Stöd för inhämtande av skriftlig berättelse i stället för förhör finns i 8 § förundersökningskungörelsen (1947:948), FUK. JO har i tidigare avgöranden prövat frågan om användande av skriftlig berättelse. Polismyndighetens bedömning är att det är förenligt med gällande rätt att på sätt som skett i aktuellt fall efterfråga en skriftlig berättelse istället för att hålla förhör och har inte någon invändning mot arbetssättet [---].

AA kommenterade polismyndighetens yttrande. Han anförde bl.a. följande.

Jag förstår att man kan förenkla och effektivisera utredningsarbetet genom att begära in en skriftlig berättelse. Frågan är hur lämpligt det är att skicka en sådan begäran till den som kan misstänkas för brottet, eller som på annat sätt har intresse av att undanhålla uppgifter. Att som i mitt fall nöja sig med att en person, som uppger sig vara den man kan misstänka, ringer och säger att han inte har med saken att göra, verkar inte särskilt effektivt.

Rättslig reglering

De grundläggande bestämmelserna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken, RB, och förundersökningskungörelsen (1947:948).

Förundersökning ska inledas så snart det, på grund av angivelse eller av annat skäl,

finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (23 kap. 1 § första stycket RB).

Under en förundersökning får förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § RB). Envar är därmed skyldig att underkasta sig polisförhör, men det föreligger ingen skyldighet för den enskilde att därvid besvara de frågor som ställs. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter ska en rättegång vara rättvis. Däri ingår rätten för den som förhörs av polis att vara tyst och att inte lämna uppgifter som är besvärande för honom eller henne.

När förundersökningen har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, ska den misstänkte, då han eller hon hörs, underrättas om misstanken (23 kap. 18 § första stycket RB). I samband med att den som skäligen misstänks för brott underrättas om misstanken ska vederbörande enligt 12 § förundersökningskungörelsen även underrättas om rätten att redan under förundersökningen biträdas av försvarare, och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas.

I 8 § förundersökningskungörelsen anges: ”I stället för att förhör hålles må skriftlig berättelse infordras”. Bestämmelsen tillkom 1969, på förslag från en kommitté som utrett trafikbrott. Närmare vägledning för hur den ska tillämpas lämnades inte. JO har senare uttalat att skriftliga berättelser som utgångspunkt bör komma i fråga endast beträffande målsägande och vittnen. I vissa fall kan förfarandet användas även beträffande den som är misstänkt för brottet, men utrymmet för detta är begränsat och det torde förutsättas att sakförhållandena i ärendet är okomplicerade. (Se främst JO 1997/98 s. 159 och JO 2001/02 s. 103.)

Bedömning

Polismyndigheten mottog uppgifter om att en bil blivit påkörd på en parkeringsplats. Det uppgavs med åberopande av vittnesuppgifter att den bil som vållat skadan skulle ha varit liten och kornblå med registreringsnumret XXXNNN, och att föraren smitit från olycksplatsen. En förundersökning inleddes. Efter konstaterande att registreringsnumret hörde till en liten, blå bil med AA som ägare tillställdes denne det ovan beskrivna brevet med frågor om bilen och händelsen. Sedan AA ringt polisen och uppgett att bilen inte befunnit sig i Solna vid den aktuella tidpunkten lades förundersökningen ned utan ytterligare åtgärder. Något förhör hölls aldrig.

Reglerna i rättegångsbalken förutsätter att förhör under förundersökning hålls muntligen. Den möjlighet som i 8 § förundersökningskungörelsen öppnats att i stället infordra skriftlig berättelse är av undantagskaraktär. Som framgått är den i första hand tänkt för målsäganden och vittnen. I enlighet med vad JO tidigare uttalat kan förfarandet dock även användas beträffande den som är misstänkt för brott, men utrymmet för detta är begränsat och saken ska vara okomplicerad.

När förfarandet övervägs måste särskilt beaktas att den som misstänks för brott har ett flertal rättigheter, som riskerar att kringgås vid ett ”skriftligt förhör”. Den som är skäligen misstänkt för ett brott torde i och för sig kunna informeras om sina rättigheter i det underlag som tillställs honom eller henne. Den fråga som här aktualiserats är emellertid om förfarandet kan användas beträffande den som inte är men kan komma att bli misstänkt för det brott som utreds. Vid ett förhör enligt rättegångsbalken är det inte ovanligt att skälig misstanke inledningsvis inte föreligger men att en sådan misstanke uppstår till följd av vad som framkommer vid förhöret. En underrättelse om brottsmisstanken och om de rättigheter den hörde därvid har ska då ske, innan ytterligare frågor ställs. Detta är av naturliga skäl inte möjligt om den som ska höras i stället, som i detta fall, anmodas besvara ett antal – delvis hypotetiska – frågor. Bestämmelsen i 8 § förundersökningskungörelsen kan därför inte tillämpas i situationer av detta slag.

Det var alltså felaktigt av polismyndigheten att tillställa anmälaren den aktuella skrivelsen i stället för att hålla förhör med honom. Skrivelsen var därutöver illa utformad. Den innehöll ingen information om att den utgjorde ett led i en brottsutredning och vilken funktion den därvid fyllde. Det upplystes inte vem som hade till uppgift att besvara eventuella frågor och det telefonnummer som angavs var inte i funktion. Jag delar vidare anmälarens synpunkt att skrivelsen borde ha varit undertecknad av en ansvarig befattningshavare och finner det anmärkningsvärt att så inte var fallet. Att polismyndigheten vid genomgång av ärendet inte kunnat återfinna sitt exemplar av skrivelsen förstärker intrycket av oordning.

Polismyndigheten i Stockholms län ska av de skäl som angetts kritiseras för det sätt på vilket utredningen i detta ärende genomförts.

Jag vill tillägga att jag har stor förståelse för polismyndighetens strävan att förenkla och effektivisera det brottsutredande förfarandet. Att infordra skriftliga uppgifter i enlighet med 8 § förundersökningskungörelsen kan vara ett sätt att verka i den riktningen. Den bedömning som här gjorts hindrar inte detta, men förfarandet kan alltså inte användas i just den situation som här förelåg. Det förutsätter en rättslig analys. Därutöver krävs självfallet att de frågor som tillställs den som ska lämna uppgifter utformas med samma omsorg och eftertanke som när uppgifter inhämtas muntligen. Slutligen gäller att effektiviteten inte bara ska mätas utifrån polisens intresse av att begränsa sin arbetsinsats. Även möjligheten att nå ett tillfredsställande utredningsresultat måste beaktas. I detta fall nåddes, som anmälaren påtalat, inga effektivitetsvinster.